

Л.К. Еркинбаева^{1*} , Б. Калымбек¹ ,
А.Н. Мырзакарим² , А.Б. Ибрагим³

¹ Өл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Қазақстан, Алматы қ.

² Инновациялық Еуразия Университеті (ИнЕУ), Қазақстан, Павлодар қ.

³ Халықаралық білім беру корпорациясының студенті, Қазақстан, Алматы қ.

*e-mail: erkynbaeva.lazzat@kaznu.kz

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІ АРТТЫРУ ЖӘНЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМНІҢ РӨЛІ

Мақалада авторлармен экологиялық мәдениетті арттырудағы және экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі экологиялық білімнің рөлі қарастырылған. Экологиялық қауіпсіздік жалпы қауіпсіздіктің ажырамас бөлігі болып табылады. Экологиялық қауіпсіздік өз кезегінде, экологиялық құқық тәртіптің құрылымдық деңгейлеріне таралады және экологиялық құқықтық тәртіптің ұйымдастырушылық, құқықтық және ақпараттық өзегі болып табылады. Экологиялық құқықтық тәртіп қоғам мен табиғаттың өзара әсер немесе әрекет ету саласы ретінде түсініледі, адамдар мен азаматтардың экологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ететін құқықтық нормаларға негізделген. Экологиялық құқықтық тәртіп категориясы – осы таңда өте аз зерттелген яғни қазіргі құқық саласында және оның ішінде экологиялық құқық саласында да сирек қолданылады. Сонымен қатар ол экологиялық заңнаманы қалыптастыру және жетілдіру жолында маңызды теориялық және практикалық мәні бар. Экологиялық құқықтық тәртіп тұжырымдамасын дамуы мен қалыптастыру қажеттілігі айқын. Экологиялық тәртіп пен экологиялық қауіпсіздіктің өзара байланысы бар және де оның біріншісі екіншісінің сапалық сипаттамасы болып табылады. Біздің еліміз экология мәселелеріне, оның ішінде қоршаған ортаны қорғау бойынша халықтың экологиялық мәдениетін арттыру мәселелеріне көп көңіл бөледі. Экологиялық қауіпсіздікке қол жеткізу және орнықты дамуды қамтамасыз ету тетіктерінің бірі экологиялық білім беру және тұтастай экологиялық мәдениетті арттыру арқылы қол жеткізу болып табылады.

Түйін сөздер: экология, экологиялық құқықтық тәртіп, экологиялық қауіпсіздік, экологиялық білім, экологиялық мәдениет, экологиялық ақпарат.

L.K. Yerkinbaeva^{1*}, B. Kalymbek¹, A.N. Myrzakarim², A.B. Ibragim³

¹Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

²Innovative Eurasian University, Kazakhstan, Pavlodar

³International Educational Corporation, Kazakhstan, Almaty

*e-mail: erkynbaeva.lazzat@kaznu.kz

On the question of the relationship of environmental law and order with environmental safety

The article discusses with the authors the role of environmental education in improving environmental culture and ensuring environmental safety. Environmental safety is an integral part of overall safety. Environmental safety in turn, environmental law extends to structural levels of order and is the organizational, legal and informational core of Environmental Law Order. Environmental law is understood as the sphere of mutual influence or action of society and nature, based on legal norms that ensure the environmental safety of people and citizens. The category of Environmental Law is very little studied at this time, that is, it is rarely used in the field of modern law, including in the field of Environmental Law. In addition, it has important theoretical and practical significance on the way to the formation and improvement of environmental legislation. The need for the development and formation of the concept of Environmental Law and order is obvious. Environmental order and environmental safety are interrelated, and the first of them is a qualitative characteristic of the second. Our country pays great attention to environmental issues, including improving the ecological culture of the population on Environmental Protection. One of the mechanisms for achieving environmental safety and ensuring sustainable development is to achieve it through environmental education and increasing the environmental culture as a whole.

Key words: ecology, environmental law and order, environmental safety, environmental education, environmental culture, environmental information.

Л.К. Еркинбаева^{1*}, Б. Калымбек¹, А.Н. Мырзакарим², А.Б. Ибрагим³

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

²Иновационный Евразийский Университет, Казахстан, г. Павлодар

³Международная образовательная корпорация, Казахстан, г. Алматы

*e-mail: erkynbaeva.lazzat@kaznu.kz

Роль экологического образования в повышении экологической культуры и обеспечении экологической безопасности

В статье авторами рассмотрена роль экологического образования в повышении экологической культуры и обеспечении экологической безопасности. Экологическая безопасность является неотъемлемой частью общей безопасности. Экологическая безопасность, в свою очередь, экологическое право распространяется на структурные уровни порядка и является организационным, правовым и информационным ядром экологического правопорядка. Под экологическим правопорядком понимается сфера взаимного воздействия или действия общества и природы, основанная на правовых нормах, обеспечивающих экологическую безопасность людей и граждан. Категория экологического правопорядка – достаточно малоизученная на сегодняшний день т. е. редко применяется в современной области права и в том числе в области экологического права. Кроме того, он имеет важное теоретическое и практическое значение на пути формирования и совершенствования экологического законодательства. Необходимость развития и формирования концепции Экологического правопорядка очевидна. Существует взаимосвязь экологического порядка и экологической безопасности, и первая из них является качественной характеристикой второй. Наша страна уделяет большое внимание вопросам экологии, в том числе вопросам повышения экологической культуры населения по охране окружающей среды. Одним из механизмов достижения экологической безопасности и обеспечения устойчивого развития является достижение через экологическое образование и повышение экологической культуры в целом.

Ключевые слова: экология, экологический правопорядок, экологическая безопасность, экологическое образование, экологическая культура, экологическая информация.

Кіріспе

Бұл зерттеу Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Ғылым комитеті ЖТН АР14872548 «Қазіргі экологиялық құқықтық тәртіп: қазақстандық кейс» тақырыбында гранттық қаржыландырудың ғылыми-зерттеу жобасын іске асыру шеңберінде дайындалды.

Табиғат қорғау қызметінің негізгі қағидаты өңірдегі қоршаған ортаны тұтынатын және қоршаған ортаны көбейтетін аумақтардың теңгерімін қамтамасыз ету болып табылады. Мұндай идеяларды қалыптастыру үшін осы тепе-теңдікті сақтауға, табиғатты пайдалану процесінде қалыптасқан бұзушылықтарды оңтайландыруға және түзетуге бағытталған теориялық білім мен практикалық дағдылардың үйлесімді жүйесі қажет. Мұндай түсініктер мен нанымдар экологиялық тәрбие мен білім берудің ұзақ процесінің нәтижесінде қалыптасады. Бұған кейбір негізгі ережелерді орындау арқылы ғана қол жеткізуге болады. Қолданыстағы құқықты құру мен іске асырудың негізі бола отырып, қағидаттар қоғам өмірінің барлық салаларын одан әрі демократияландыруға және құқықтық мемлекет қалыптастыруға бағытталған. Осы мәселенің ғылыми зерттелуіне қарамастан, экологиялық білім мен тәрбие туралы құқық қағидаттарының пробле-

малары өзінің өзектілігін және маңыздылығын жоғалтқан жоқ, сондықтан жаңа мемлекеттік, нарықтық экономиканың дамуы және жаңарып жатқан заңнама жағдайларында одан әрі әзірлеу мен ой елегінен өткізуді талап етеді..

ҚР Білім туралы заңының 3-бабында білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі қағидалары бекітілген (ҚР Білім туралы заң). Олар сонымен қатар экологиялық білім берудің де негізгі қағидалары деп айта аламыз. Осы қағидалар арасынан экологиялық тәрбие мен білім беруге негізгі бастау болып табылатын бірқатар қағидаларды аша кеткен жөн деп есептеймін. Әрине, ең алғашқысы бұл экологиялық тәрбие мен білім берудің үздіксіздігі қағидасы. Үздіксіз экологиялық білім беру – тұлғаның экологиялық мәдениетін өмір бойы байыту деп түсіндіріледі. Үздіксіз білім беру (ағылш. lifelong learning) – тұлғаның өмір бойы білімдік (жалпы және кәсіби) әлеуетін өсіру процесі. 1970 жылдардың ортасынан бастап үздіксіз білім беру идеясы әлемнің көптеген елдерінде кеңінен таралды және қазіргі уақытта қазіргі заманғы адамға қажет «жаңа» сауаттылықтың бірі ретінде қарастырылуда (Bridges 1992).

Бағалаудың екіұштылығына қарамастан, қазіргі уақытта (постиндустриалды қоғам, «білім экономикасы») үздіксіз білім адам мен әлеумет-

тік-экономикалық дамудың, өмір сүру сапасын жақсартудың негізгі қозғаушы күші ретінде қарастырылады. «Өмір бойы оқыту» дегеніміз, адамдар оқуды жалғастыру, оқуды үнемі жаңартып отыру, өмір бойы дағдыларын жетілдіру керек дегенді білдіреді. Сонымен қатар өмірдің әртүрлі аспектілерін қамту маңызды, олардың бірі, әрине, қоршаған ортаны зерттеу, оның экологиялық сапасын сақтау, сарқылу мен жойылудан қорғау болып табылады.

Үздіксіз экологиялық білім берудің мәнін оның негізгі мақсаттарының сипаттамасы арқылы түсінуге болады: экологиялық сана мен ойлауды дамыту; тұлға мен қоғамның экологиялық мәдениеті; әр адамның табиғатқа жауапкершілікпен қарауы; табиғат пайдаланудың практикалық тәжірибесін қалыптастыру және адамдардың салауатты өмір салтына, тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуға және экологиялық қауіпсіздікке ықпал ететін шешімдерді саналы қабылдауы.

Үздіксіздіктің тиімділігі тиісті білім беру бағдарламалары мен стандарттарының жеткілікті санының және қолжетімділігінің, білім беру қызметтерінің әртүрлілігі мен сапасының, білім беруді басқарудың саналы жүйесінің болуына ғана байланысты емес. Көп нәтиже оқу процесін дамыған психологиялық қамтамасыз етумен, адамның жасын, мәдени, өмірлік және кәсіби тәжірибесін, өмір сүру жағдайларын ескере отырып, экологиялық сауатты болуға ынталандыруды жоспарлаумен анықталады. Үздіксіз экологиялық білім беру жүйесін құрудың қағидасына келер болсақ ол үздіксіз экологиялық білім беруде тұтас оқу процесін жобалау мен жүзеге асыруда басшылыққа алынуы керек принциптердің келесі жүйесін жүзеге асыруға болады.

Демократиялылық және әмбебаптылық қағидасы кез-келген жастағы адамға, кез келген жерде, кез келген уақытта, осы адамның қажеттіліктеріне, мүдделері мен мүмкіндіктеріне сәйкес кез келген деңгейдегі экологиялық тәрбие және білім беру қызметтерінің мазмұны, түрлері мен формаларының қол жетімділігі мен алуан түрлілігін білдіреді.

Зерттеу материалдары мен әдістер

Мақалада қоршаған ортаны қорғаудың халықаралық қағидаттары, орнықты даму идеялары, экологиялық заңнаманың негіздері құрады. Зерттеуде қойылған мақсатқа жету үшін

қазіргі ғылымды танудың жалпы ғылыми және жеке ғылыми әдістері, оның ішінде нақтылап айтсақ, тарихи, нормативтік, функционалды, салыстырмалы, жүйелік, эмпирикалық әдістер қолданылды.

Зерттеу нәтижелері мен талқылаулар

Экологиялық білім беруді ізгілендіру қағидасы бірлескен шығармашылық қызмет, өзара білім беру, өзара байыту және білім беру процесінің субъектілері арасындағы диалогтық қарым-қатынас жүзеге асырылатын, әркімнің шығармашылық даралығын көрсетуге және дамытуға мүмкіндік беретін білім беру мекемесінің өмір салтын құруды қамтиды. Тұлғаның экологиялық мәдениетінің үздіксіз өсуін қамтамасыз ететін экологиялық білім беру деңгейлерінің тік интеграция қағидаты.

Негізгі, қосымша, мемлекеттік, мемлекеттік емес және қоғамдық білім беру мекемелерінің қызметін көлденең үйлестіру қағидаты үздіксіз жүйеде келісілген білім беру саясатының алғышарттарын жасайды, әртүрлі білім беру бағдарламалары мен педагогикалық технологиялардың «түйісулеріндегі» проблемалық мәселелерді жояды (Зорькина 2018.).

Экологиялық білімнің адам мен қоғамның іс жүзінде өзгеретін іс-әрекетінің қажеттіліктерімен байланысы қағидаты – экология және қоршаған ортаны қорғау саласындағы абстрактілі ағартушылықтан бас тартуды және нақты экологиялық деректерді қолданатын, экологиялық ақпаратты нақты өмірдің проблемалары мен міндеттері контекстінде және адамдардың кәсіби қызметі кезеңінде қолдану жағдайларын модельдейтін контекстік типтегі оқутәрбие процесінің белсенді моделіне көшуді қамтиды. Бұл принцип, шын мәнінде, экологиялық білімнің, ғылымның, өндірістің және адам өмірінің педагогикалық негізделген интеграциясының қажеттілігін білдіреді.

Экологиялық білім беру мазмұнының икемділігі, вариативтілігі, жүйелілігі және пәнаралық байланыс қағидасы. Икемділік адам мен қоғамның экологиялық білім берудегі өзгеретін қажеттіліктеріне сәйкес мазмұнды өзгере отырып-уына байланысты қайта қарауды қажет ететін білім беру бағдарламаларының алуан түрлілігін талап етеді.

Яғни қоғам бір орында тұрақтамайды. Адамның қоғамдағы орны әр кезеңдерде түрлі қатынастарға түсуімен сипатталады. Сондай-

-ақ адамның ақпаратты қабылдау, оны түсіну мүмкіншіліктері жас өсуіне қарай өзгеретіні де естен шығармауымыз қажет. Мәселелілік оқыту мен тәрбиелеу процесінде экологиялық ойлау мен танымдық мотивацияны дамытудың қажетті шарты болып табылады. Жүйелілік пен пәнаралық қарым-қатынас экологияның ғылым ретіндегі бірегейлігін, оның теориялық білім мен адамның практикалық іс-әрекетінің әртүрлі салаларын интеграциялау, экожүйенің бірлігін бейнелеу қабілетін көрсетеді.

Білім алушының алдына проблемалық мәселені қою негізгі қағидалардың бірі болып табылады. Себебі теориялық білімді қорытындылау, түйіндеу мақсатында тәжірибе жүзінде алынған білім өмір бойы адамның санасында сақталады. Экологиялық тәрбие мен білім беру жағдайында, білім алушының тұрғылықты жеріндегі экологиялық жағдаймен таныстыру, экологиялық жай-күйі туралы шынайы ақпаратты алуы экологиялық жанашырлықты оята отырып, адамның экологиялық мәдениетінің қалыптасуына алып келеді.

Білім беру бағдарламалары мен педагогикалық технологиялардың сабақтастығы қағидасы – экологиялық мәдениеттің үздіксіз дамуын, адамның экологиялық білім берудің келесі кезеңдеріне көшуінің жеңілдігін қамтамасыз етеді. Сабақтастық мемлекеттік білім беру стандарттарында айқындалған экологиялық білім берудің іргелі мазмұнына негізделеді. Мазмұнның өзектілігіне» ие бола отырып, адам оқу түрлерін, қарқыны мен мерзімін, экологиялық білім алудың жеке бағдарламасын өз бетінше таңдай алады.

Экологиялық білім берудегі ұлттық-мәдени дәстүрлерді, демографиялық, табиғи және әлеуметтік-экономикалық жағдайларды есепке алу принципі – оқыту мен тәрбие мазмұнын таңдауға да, оқу орындарына осы аймақ, қала, ауыл үшін нақты экологиялық ақпарат беруге, сондай-ақ білім беру процесін ұйымдастыруға да қатысты. жалпыадамзаттық және ұлттық дәстүрлердің ең жақсы үйлесімі мәдениет. Жалпы кәсіптік және экологиялық білім берудің бірлігі қағидаты барлық қолданыстағы білім беру бағдарламаларын және жалпы және кәсіптік білім берудің мемлекеттік білім беру стандарттарын мазмұнды экологияландыруды да, арнайы экологиялық бағдарламаларды пайдалануды да көздейді.

Бұл жеке тұлғаның экологиялық дүниетанымын оның жалпы дүниетанымының органи-

калық құрамдас бөлігі ретінде қалыптастыруды қамтамасыз етеді. Дербес міндет – эколог-мамандар мен педагог-экологтарды даярлау және олардың біліктілігін арттырудың білім беру бағдарламаларын кеңейту (Вербицкий 2018).

Үздіксіз экологиялық білімге көшу жоғарыда аталған принциптердің жиынтығын жүйелі түрде жүзеге асыруды білдіреді, олардың әрқайсысы экологиялық білімнің белгілі бір деңгейлері мен бағытына қатысты нақтыланады. Осылайша, экологиялық бағдарланған білім беру ортасын құру экологиялық бағдарланған қызметті ұйымдастырудың маңызды шарты болып табылады, ал қоршаған ортаның өзі оны ұйымдастыру мен жүзеге асыру үшін кеңістік болып табылады. Экологиялық бағдарланған дамытушы білім беру ортасы тиімділігінің интегралдық критерийі оның шеңберінде білім алушылардың экологиялық бағдарланған дүниетанымын қалыптастыру үшін жағдайларды қамтамасыз ету мүмкіндігі болып табылады. Бұл тұрғыда тұтастай алғанда білім беру жүйесін, оның ішінде жоғары кәсіптік білім беру жүйесін экологияландыру, болашақ мамандардың кәсіби бағдарына қарамастан, олардың кәсіби қызметін экологияландыру түбегейлі маңызды.

Бүгінгі таңда осы процестердің тиімділігі жеткіліксіз, «танымалдылық» және экологиялық бағытқа деген сұраныс біртіндеп төмендейді, нәтижесінде жоғары оқу орындары мен тиісті басқару органдарының оны дамытуға деген қызығушылығы жоғалады. Дегенмен, болашақ мамандарға экологиялық білім берудің маңызды проблемаларының бірі (тіршілік ету ортасының сапасын жақсарту үшін олардың дағдыларын, қатынастарын, құндылықтарын, экологиялық проблемаларды шешуге жеке қатысуға уәждемесін қалыптастыру) өзекті болып қалуда.

Жоғары мектеп жағдайында студенттер арасында эоцентрлік типтегі экологиялық сананы қалыптастыруға ықпал ететін білім беру ортасын құру мәселесі туындайды, оның негізінде табиғатқа және адамға (өзіне және басқаларға) жеке маңызды көзқарас жатыр. Гипотеза ретінде мұндай сананың қалыптасуы студенттерді экологиялық бағдарланған іс-шараларға қосу арқылы экологиялық күзінеттілікті дамыту барысында экологиялық бағдарланған құндылықтарды алу процесі ретінде жүруі керек деп болжауға болады. Бұл үшін қажетті шарт экологиялық бағдарланған дамытушы білім беру ортасын құру болып табылады. Мәселені талдай отырып, алдымен бірқатар теориялық ұстанымдарды қа-

растыруымыз керек. Құқық теориясында құқықтық реттеу деп адамдардың мінез-құлқына және қоғамдық қатынастарға құқықтық құралдар арқылы мақсатты әсер ету түсініледі.

Біріншіден, құқықтық қатынастар – бұл субъектінің еркі мен санасының бақылауындағы ерікті қатынастар болуы керек; екіншіден, бұл қатынастар сыртқы бақылауға берілуі керек; үшіншіден, құқықтық реттеу субъектілердің көптеген (кем дегенде екі) мінез-құлық нұсқаларының біреуін таңдау мүмкіндігі болған жағдайда ғана оны жүзеге асыру мүмкін болады. Төртіншіден, заң әлеуметтік маңызды, басқа адамдардың мүдделеріне әсер ететін мінез-құлықты ғана реттейді. Демек, реттеуді тек нақты белгіленген мақсаттар қойылған әсер деп атауға болады.

Құқықтық норманың мақсаты – құқықтың әрбір саласын құқықтық реттеудің мәні мен әдісінің бірлігін айқындайды. Жалпы мақсат нәтижеге жетудің әртүрлі құралдары мен тәсілдеріне қарамастан, біртекті әлеуметтік қатынастар шеңберін реттейтін әртүрлі құқықтық нормаларды нормативтік құқықтық актілерге топтастыруға мүмкіндік береді. Экологиялық заңнаманың алдында тұрған мақсаттар үш топқа бөлінеді:

- 1) жалпы ҚР заңнамасына тән жалпы мақсаттар;
- 2) экологиялық заңнаманың арнайы мақсаты;
- 3) экологиялық заңнаманың арнайы мақсатын неғұрлым нақты мақсаттар.

Экологиялық білім беру саласындағы қоғамдық қатынастарды құқықтық реттеу негізінен экологиялық құқық шеңберінде жүзеге асырылады және тұрақты даму қағидаттарына негізделген, тұлғаны оқыту, тәрбиелеу мен дамыту сияқты нормалар бекітілген. Осы нормалардың, нәтижесінде қойылған мақсаттар жүзеге асырылатын іс-әрекетті құқықтық реттеу деп атауға болады.

Алайда ҚР Экологиялық кодексында экологиялық білім беруді реттеу қарастырылмаған себептен бірқатар қиындықтарға тап боламыз (Экология кодексі. 2021). Басшылар мен мамандардың осы санатын заң немесе заңға тәуелді актілер деңгейінде дайындау қандай заңдармен реттелуі керек деген сұрақ туындайды, заңнамадағы бұрынғы олқылыққа кім жауапты болуы тиіс. Сонымен қатар, жалпыға бірдей және кешенді экологиялық білім беру жүйесін ұымдастырудың барлық мәселелері, осы саладағы басқару және мемлекеттік реттеу мәселелері, қоғамдық бірлестіктер мен азаматтардың қатысуы,

білім беру мекемелерін аттестаттау мәселелері және т.б. шешілмеген.

ҚР Экологиялық кодексінің нормаларының орындалуындағы мәселелерді, ҚР Үкіметінің құрамы экологиялық мәселелерден гөрі, табиғи ресурстар мәселесін көп қозғайды. ҚР экология, геология және табиғи ресурстар министрлігінің құрамын зерттеп көрейік. 2023 жылғы мәліметтерге сәйкес министрліктің ресми парақшасындағы ақпараттар бойынша, ҚР экология, геология және табиғи ресурстар министрлігінің әкімшілік құрамында бірде-бір эколог маманның болмауын көреміз. Яғни, министрлікті инженер-технологтар, тау-кен өндірісінің мамандары басқарып отыр. Экологиялық тәрбие мен білім берудегі саясаттың орындалуын қадағалайтын, мемлекеттік бақылауды жүзеге асыратын лауазымды адамдар қажетті біліктілікке ие болуы қажет деп есептеймін.

Айта кету керек, ҚР заңнамасы, оның ішінде Экологиялық кодекс іс жүзінде орындау рәсімдерін әзірлемейді, бұл оның әлсіз тиімділігінің себептерінің бірі ретінде танылады. Тиісінше, материалдық нормаларды тиімді қолдануды қамтамасыз ету үшін іс жүргізу тетігін әзірлеу экологиялық заңнаманы одан әрі жетілдіру бағыттарының бірі ретінде қарастырылады.

Экологиялық білім беру мен тәрбие берудегі мәселеге келсек, оқушылардың білім беру мекемесіндегі бұл пәндерге немқұрайлылықпен қарауын айта аламыз. Экология, экологиялық тұрақты даму сияқты пәндер өзге мамандықтарды негізгі пән болып табылмайды, тек қана таңдау пәні болып келеді. Сондай-ақ, жылдың соңында емтихан тапсырылуы тиісті пән болып табылмайды. Сол себепті, білім алушылардың назарын алмайды.

Табиғатты пайдалануды басқару және қоршаған ортаны қорғау негізінен нормативтік-құқықтық база негізінде жүзеге асырылады. Әдетте, олар ресурстардың барлық түрлері мен табиғатты пайдалану салалары бойынша аймақтық бастаманы дамытуға мүмкіндік береді. Атап айтқанда, оларға мыналар жатады: жер қойнауын пайдалану саласындағы лицензиялау; шаруашылық қызмет үшін жер учаскелерін бөлу; ақылы табиғат пайдалану тетігі; табиғат пайдалану саласындағы жалдау тетіктерін әзірлеу және енгізу; табиғи ресурстарды басқарудың және табиғат пайдалануды бақылаудың өңірлік тетіктерін дамыту; табиғат пайдалануды қоғамдық бақылаудың әртүрлі нысандарын дамыту және т.б.

Қабылданған заңнамалық актілер түрлі қиындықтармен практикалық қызметке енгізіліп жатқанын атап өткен жөн. Бір жағынан, қолданыстағы заңнама тиісті түрде орындалмайды, ал екінші жағынан табиғатты пайдалану мен қоршаған ортаны қорғаудың заңнамалық базасының жетілмегендігі анықталады. Экологиялық заңнама жүйесі тым тар және күрделі емес.

Бұл жағдай бірқатар факторларға байланысты:

– қоғамдық дамудағы экологиялық басымдықтар мен бағдарларды іске асыру қажеттілігін баяу түсіну;

– біртұтас мемлекеттік экологиялық саясаттың және экологиялық заңнаманы дамыту тұжырымдамасының болмауы;

– ғылыми білімді елемей.

Яғни экологиялық мәдениеттің бағыттары, экологиялық мәдениеттің белгілі бір ұйым мүшелері арасында таралуы, білім берудегі жалған ақпараттандыру сияқты мәселелер бойынша олқылықтар реттелмеген. Әрине, заңның жетілмегендігін заңнамалық реттеу арқылы немесе стратегиялық құжат негізінде, мысалы, ҚР қоршаған ортаны қорғау туралы ұлттық стратегиясы арқылы жеңуге болатын еді. Бірақ, өздеріңіз білетіндей, бұл құжат та тек жоба күйінде ғана қала береді.

Қоршаған әлем туралы білім мен идеялар және табиғаттағы қарапайым мінез-құлық дағдылары жеке тұлғаны отбасында, мектепке дейінгі мекемелерде қалыптастыру мен тәрбиелеудің бастапқы кезеңдерінде қалыптасады. Жалпы білім беретін мектептердің нақты жағдайында экологиялық білім ең жақсы жағдайда жекелеген пәндердің мазмұнын экологияландыру, факультативті сабақтарды енгізу арқылы жүзеге асырылады.

Қазақстанның жалпы білім беретін мектептерінде экологиялық-табиғатты қорғау бойынша арнайы курстар жоқ. Жоғары сыныптарда экологиялық білімді жалпылау жүргізілмейді, бірақ әртүрлі пәндер мұғалімдерінің ісәрекетінің сәйкес келмеуіне байланысты экологиялық білімнің әсері төмен. Ол жүйелілік пен тереңдіктің болмауынан зардап шегеді.

Экологиялық білім беру жүйесінің жалпы дамымауымен қатар, оқу процесін жоғары мамандандырылған ақпаратпен және терминдермен қанықтырудың айқын тенденциясы бар, бұл экологиялық білім берудің жалпы міндеттерін шешпейді. Оқу процесіне экологиялық білімнің стихиялық енуі ісәрекеттің сәйкес келмеуі-

не, қайталануға, мерзімінен бұрын жалпылауға және алға жылжуға әкеледі. Экологиялық білім берудің басты кемшілігі-экологиялық ойлаудың жүйелілігін қалыптастыруға және экологиялық жүйелерді модельдеуге бағытталған бөлімдердің болмауы. Экологиялық білім берудің тағы бір үлкен кемшілігі – ауызша форматта оқыту-луы формаларының басым болуы, ал оқу орындарының түлектерінің практикалық жұмыс дағдылары мен дағдыларын игеруі өте маңызды (Шрейдер 2006).

Осылайша, оқыту жүйесінде негізгі рөл атқаратын Қазақстан Республикасының қазіргі заманғы оқу орындарында экологиялық білім беру жеткіліксіз қарқынмен дамуда, материалдық-техникалық базасы әлсіз, мемлекеттік құрылымдар нашар ынталандыруда, декларативтіліктен зардап шегуде, бірыңғай жүйеге біріктірілмеуде, бұл бір жағынан, елдегі экономикалық қиындықтармен, екінші жағынан, бағаланбаумен байланысты қазіргі кезеңдегі қоғам дамуының адамгершілік-психологиялық, білім беру, табиғатты қорғау және экономикалық салаларындағы экологиялық білімнің рөлі.

Экологиялық жағдайды барабар бағалауға, экологиялық аудит, экологиялық сараптама жүргізуге, экологиялық менеджмент пен маркетингпен айналысуға, адамның әртүрлі табиғи және табиғи-антропогендік экожүйелерге қарқынды әсерінің теріс салдарын болжауға болатын кәсіби экологтарды даярлау қажеттілігі туралы әлі де терең түсінік жоқ. Экологиялық ойлау, табиғатты пайдаланумен байланысты мәселелерді шешу қабілеті бар (Ordieres-Meré2020). Тыйым салу мен шектеу әдісімен ғана емес, сындарлы тәсілдер, экологиялық қауіпсіз өндіріске бағытталған жаңа технологиялар арқылы да жүзеге асырылады.

ҚР тұрақты даму тұжырымдамасы – қоғамның тез өзгертін қоршаған орта жағдайларына бейімделе алмауы, өзін-өзі реттеу, тиімді басқару қабілетін жоғалту нәтижесінде туындаған дағдарысқа реакциясы болып табылады. Тұрақты даму үшін білім беру пәнін әлеуметтік-табиғи жүйелердің тұрақтылығы, аумақтық құрылымдарды, ресурстарды, экономиканы теңгерімді жоспарлау және тұрақты басқару шарттары құрайды. Экологиялық білім беру жүйесінің негізгі деңгейлері. Экологиялық білім берудің негізгі қағидаттарын іс жүзінде жүзеге асыру білім алушылардың жас ерекшеліктерімен айқындалатын оны ұйымдастырудың көп сатылы болуын білдіреді

Экологиялық білім беру жүйесін әзірлеу кезінде бір сатыдан екінші сатыға өту кезінде біліктер мен дағдылардың білім сабақтастығы қағидатын және оқу материалы көлемінің білім алушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкестігі қағидатын ескеру қажет. Қазақстан Республикасының экологиялық білім беру жүйесін құрудың аса маңызды шарты бұл процеске қызмет түрі мен меншік түріне қарамастан барлық мемлекеттік және әлеуметтік институттардың, халықтың әлеуметтік топтары мен жіктерінің, кәсіпорындар, мекемелер мен ұйымдар ұжымдарының қатысуы болып табылады.

Экологиялық мәдениетті қалыптастыру процесінде: отбасы, барлық деңгейдегі білім беру мекемелері, мемлекеттік, қоғамдық, саяси және кәсіподақ ұйымдары, мәдениет, ғылым, туризм және спорт мекемелері, бұқаралық ақпарат құралдары, Қарулы Күштер және діни конфессиялар тікелей қатысуға тиіс.

Экологиялық білім адамның өмір бойы жүзеге асырылуы керек: ерте балалық шақта табиғатқа жағымды, эмоционалды қатынасты қалыптастырудан бастап, мектептің кіші сыныптарындағы әлемнің ғылыми бейнесінің негіздерін түсінуден бастап, экологиялық дүниетанымды қалыптастыруға дейін, өмірдің жасөспірім және ересек кезеңдеріндегі экологиялық іс-әрекетке өзінің қатысу қажеттілігін, оның ішінде қоршаған ортаны нақты жақсарту тетіктерін білу жағдайлары қарастырылуы қажет.

Экологиялық білім беру жүйесін дамытудың негізгі бағыттары:

1) мамандықтар номенклатурасына және конкурстық негізде нақты қажеттіліктерге сәйкес экологиялық – табиғат қорғау саласында мамандар даярлауға әлеуметтік және мемлекеттік тапсырысты орындау үшін экологиялық білім беру жүйесінің тиісті инфрақұрылымын дамыту;

2) негізгі кәсіптің және өңірдің көлеміне, деңгейіне және ерекшелігіне қойылатын талаптардың міндетті минимумын ескере отырып, білім беру стандарттарының, оқу жоспарлары мен бағдарламаларының сапасын үйлестіру арқылы оқытудың мазмұнын, нысандары мен әдістерін жетілдіру;

3) заңнамада, тұжырымдамаларды баяндалған мақсаттарға, міндеттерге, қағидаттарға, сондай-ақ әртүрлі деңгейдегі және бейіндегі оқу орындарының түлектеріне қойылатын біліктілік талаптарына сай келетін оқулықтарды, оқуәдістемелік кешендерді жасау;

4) ғылымды, білім мен практиканы синтездеу мақсатында елдің жетекші университеттерінің жанынан ғылыми-әдістемелік өңірлік орталықтар құру жолымен экологиялық білім беру жүйесін басқару құрылымын оңтайландыру, бұл ғылыми, педагогикалық және қалың жұртшылықтың шығармашылық ізденісі, тиімді жаңашыл тәсілдемелер селекциясы үшін жүйенің ашықтығына ықпал ететін болады. Экологиялық білім беру жүйесінің қарқынды дамуына ықпал ететін шығармашылық жұмыс үшін бәсекелес орта құру үшін бірнеше аймақтық орталықтар ұйымдастыру.

Заманауи коммуникация құралдары мен оқытудың инновациялық әдістерінің арқасында өңірлік орталықтар жедел өзара іс-қимыл жасай отырып, экологиялық білім берудің жалпы міндеттерін де, жергілікті экологиялық жағдайды ескере отырып, өз өңірінің проблемаларын шешу үшін кадрлар даярлау жөніндегі міндеттерді де шешетін болады.

5) шығармашылық ізденісті ынталандыру, авторлық әзірлемелерді конкурстық негізде анықтау үшін өңірлік экологиялық білім беру орталықтары арқылы ҚР Білім және ғылым министрлігі мен ҚР Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігінің жанынан шағын гранттар қорын құру;

6) оқу процесін материалдық-техникалық қамтамасыз ету және өзін-өзі қамтамасыз ету тетігін әзірлеу;

7) экологиялық білім беру жүйесінің нормативтік-құқықтық негізін жетілдіру үшін заң шығарушы және атқарушы билікпен өзара іс-қимыл жасау.

ҚР экологиялық тәрбие мен білім берудегі келесі кезекте, қоғамдағы жастардың экологиялық ағартуға қатысу мәселесінің реттелмеуі. ҚР ЭК 192-бабына сәйкес, «Экологиялық білім беру нысаналы аудиторияға да, тұтас қоғамға да бағытталған іс-шаралар кешенін қамтиды» (Экология кодексі 2021). Яғни экологиялық тұтастықты сақтау мақсатында ұйымдастырылған іс-шаралар, ұсыныстар, жиналыстар, дөңгелек үстелдердегі айтылған идеялар мемлекет тарапынан қолдау табуы тиіс.

Жастармен, жұртшылықпен осындай кездесулер өте маңызды. Біріншіден, бұл бірінші ауыздан ақпарат көзі. Екіншіден, бұл жастардың бастамаларын тыңдау мүмкіндігі, жастар үшін олардың естілуінің, қолдау көрсетуінің маңызы зор. Бүгінгі таңда ұсынылған жұмыстардың ішінен отандық жоғары оқу орындары

экологияландыруға және әр түрлі бағытта қызығушылық танытып отыр, және бір қызығы, сабақтастық пен менторлық бар деп қорытынды жасауға болады.

Кез-келген мәдениет пен дағдылар адамда бала кезінен қалыптасады, сәйкесінше, әрбір ересек адам тәлімгер болып табылады және жас ұрпақтың өз отбасында да, қоғамда да қоршаған ортаға деген жауапты көзқарасын қалыптастырады. Экологиялық жағдайды кітап-журналдар басылымдары, БАҚ құралдарының шығарылымдары, ғаламтор желісінің ресурстары арқылы үздіксіз ақпараттандыру жұмысы жүргізілуі тиіс. Осы жерде Қазақстан Республикасы Экологиялық кодексінің келесі бабына тоқталуымызға болады.

ҚР Экологиялық кодексінің 191-бабы, 4-тармағының және 18-бабында қарастырсақ (Экология кодексі. 2021), экологиялық қауіп-қатер тудыратын іс-әрекеттер, оның табиғатқа әсері болған жағдайда, қоғамның тұрақты экологиялық дамуын жүзеге асыру мақсатында жұмыс атқаратын экологиялық ұйымдар мемлекеттік органдардан сұрау салу арқылы экологиялық ақпаратты алуға құқықтары бар. Бірақ, көп жағдайда дәл осы экология саласында жұмыс атқаратын қоғамдық экологиялық ұйымдар сот органдарына: азаматтар мен ұйымдардың экологиялық анық емес мәліметтерді алуы, заң нормаларын бұза отырып жүзеге асырылған экологиялық сараптама нәтижелерін алу, өндіріс орындарының жалған немесе көрінеу анық емес қорытынды беруі, экологиялық тұрақтылықтың бұзылуына мемлекеттік органдар тарапынан болатын немқұрайлылық пен әрекетсіздік фактілерін көреміз.

БҰҰ Қоршаған орта жөніндегі бағдарламасы (UNEP) порталында экологиялық құқық мәселелеріне арналған ақпарат үнемі жанарып отырады. 2021 жылғы 24 маусымда «сарапшы-заңгерлер халықаралық қылмыстардың жаңа санатын – «экоцидті» тұжырымдап, ұсынып отыр. Халықаралық қылмыстық соттың (ХҚК) тараптары мақұлдаған жағдайда, бұл әскери қылмыстармен, адамзатқа қарсы қылмыстармен, геноцидпен және агрессиямен қатар қылмыстық қудалауға жататын қылмыстардың бесінші санатына айналады». Яғни, экологияға қарсы қылмыстардың санаты жоғары болуы қажет.

Себебі экономиканың дамуы, қоғамның денсаулығы, тұрақты даму негіздері осында жатыр. Сарапшылардың пікірінше, бұл планетарлық экологиялық дағдарысқа қарсы күресте көмек

теседі. Осылайша, қазіргі заманғы экологиялық проблемаларды шешу, табиғи ортаның сапалы жай-күйін түбегейлі жақсарту жөніндегі ірі ауқымды мемлекеттік міндеттерді іске асыру қоғамда экологиялық құқықтық мәдениеттің оңтайлы деңгейін қалыптастыруды талап етеді.

Экологиялық білім беру мен тәрбиелеу жүйесін, сондай-ақ біліктілікті арттыру мен кәсіптік даярлау жүйесін құруға бағытталған заңнаманы одан әрі жетілдіру, оларды қаржыландыру көздерін айқындау қажет. Қоғамдық экологиялық бірлестіктерді, сондай-ақ экологиялық білім беру мекемелерін қолдау осы ұйымдар қызметінің педагогикалық әлеуетін ашуға және барынша пайдалануға ықпал етуі мүмкін. Барлық деңгейдегі білім беру бағдарламаларына қоршаған ортаны қорғау мәселелерін дайындаудың бейіндері мен бағыттарын енгізу қажет, экологиялық білім түрлі сипатта болуға тиіс.

Мақсаты ретінде ортақ мүдделерді білдіру және қорғау, қоршаған ортаны қорғау саласындағы мемлекеттік саяси бағыттарды, мүдделі жұртшылық арасындағы қоршаған ортаның сапасын арттыру және бизнесқоғамдастықтың экономикалық әлеуетін дамыту қажеттілігі арасындағы теңгерімді тәсілді ескере отырып, қоршаған ортаны қорғау жөніндегі қызметте жәрдемдесу үшін кәсіпкерлік қоғамдастық пен азаматтық қоғамды шоғырландыру деп жұмыс атқарып жатқан EcoJer қазақстандық экологиялық аймақтық бастамалар қауымдастығының зерттеулері негізінде келесідей ұсыныстар айтуға болады (EcoJer Zero waste).

Zero waste (нөлдік қалдықтар) – бұл ғаламдық қоғамдық экологиялық қозғалыс, оның мақсаты – ғаламшарымыздағы қалдықтарды азайту, ресурстарды тұтынуды азайту, жеке өмір кеңістігіндегі қажетсіз заттардың санын азайту.

1-ереже: Refuse (бас тарт) Қазақстанда қоқыс үйінділерінің геометриялық прогрессияда өспеуін қалайсыз, артық зат сатып алмаңыз, қоқыс шығармаңыз. Мүмкін, бұл ең маңызды қағида. Бастау үшін артық қаптамадан, бір рет қолданылатын ыдыс-аяқтардан, артық киімдерден және тұрмыстық заттардан бас тартыңыз, оларды сіз аз немесе мүлдем пайдаланбайсыз.

Экоактивист Хамида Токумова көптеген жылдар бойы қайта пайдалануға болатын сөмкесі бар дүкенге барып, сусындарды тек шыны ыдыста сатып алады. «Пластиктен айырмашылығы, әйнекті шексіз рет қайта өңдеуге болады, сондықтан мен мақсатты түрде пластикалық бөтелкелерден және бір рет қолданылатын ыдыс-

аяқтардан бас тартылады. Пакеттер қайта өңделмейді, полигондарда және мұхиттарда жүздеген жылдар бойы шіріп кетеді. Сондықтан, дүкенге экосумкамен ұзақ уақыт жүруге болады. Егер пакеттерді күнделікті өмірден толығымен алып тастау мүмкін болмаса, оларды мүмкіндігінше ұзақ пайдалану керек, сатып алғаннан кейін бірден тастамаңыз. Refuse принципіне үйрену оңай, және егер әрқайсымыз оны қолданатын болсақ, бұл қоршаған ортаны сақтауға айтарлықтай үлес қосады», – дейді эоактивистер.

2-ереже: Azaitu (қысқарту) егер заттардан бас тарту мүмкін болмаса, оларды сатып алуды азайту керек. Мысалы, 20 футболканың орнына екі-үш, бірақ сапалы сатып алған дұрыс. Косметикасы бар 15 бөтелкенің орнына бес сатып алған дұрыс, бірақ ең қажет. Тек бір жылдың ішінде киім өндірісіндегі зиянды шығарындылардың мөлшері 1 млрд тоннадан асуы мүмкін. Бүкіл әлемде мақта өсіруге көптеген табиғи және адами ресурстар жұмсалады, ал топырақ су объектілеріне түсетін химикаттар мен пестицидтермен өңделеді.

3-ереже: Reuse (қайта қолданыңыз) әлемде көптеген табиғи ресурстар-су, мұнай, газ, ағаш жұмсалды. Ресурстарды үнемдеу үшін заттарды мүмкіндігінше ұзақ пайдалануды үйрену керек.

4-ереже: Recycle (қайта өңдеу) ережесі. ZERO WASTE қағидаттарына сәйкес, күнделікті өмірде бас тартуға немесе қайта пайдалануға болмайтын нәрселерді ғана қайта өңдеуге жіберу қажет.

5-ереже: Rot (компост) тамақ қалдықтары коқысқа қайта өңдеусіз түседі, онда анаэробты процесс пайда болады, соның салдарынан атмосфераға күкірт оксидтері, күкіртсутек, сондай-ақ метан шығады. Ол көмірқышқыл газынан 21 есе улы, атмосфераға түскен кезде ол жаһандық жылыну процестерін бастайды. Сонымен қатар метан тез тұтанады, соның салдарынан полигондарда өрт жиі болады (EcoJer Zero waste).

Өкінішке қарай, тамақ қалдықтарының проблемасы Қазақстан үшін өте өзекті және оны жүйелі шешудің нұсқалары әзірше жоқ. Қоршаған ортаға ең аз зиян келтіретін немесе тіпті пайда әкелетін мінезқұлықтың негізін құрайтын құндылықтарды қалыптастыру ескі білім беру парадигмасында жүзеге асырыла алмайды (Kennedy 2016.).

Экологиялық білім беру сипаттамалары мен дәстүрлі экологиялық жүйенің арасында бірнеше іргелі қайшылықтар бар.

Біріншіден, экологиялық білім пәнаралық, ал дәстүрлі білім беру жүйесі қатаң белгіленген пәндер аясында дайындықты қамтиды.

Екіншіден, экологиялық білім беру студенттердің проблемалық жағдайларды шешуге белсенді қатысуын білдіреді, ал дәстүрлі білім беру жүйесі білімді тарату шеңберінен шығу қиынға соғады. Үшіншіден, экологиялық білім беру жергілікті қауымдастықтарды толғандыратын нақты мәселелермен айналысады, ал дәстүрлі білім беру жүйесінде абстракттілі теориялық мәселелер әлі де талқылануда.

Сонымен, экологиялық білім беру барлық мүдделі тараптардың бірлескен талқылауы және қызмет мақсаттарын қалыптастыру арқылы жүзеге асырылады, ал дәстүрлі білім берудің мазмұны мен формасы нормативтік стандарттармен қатаң анықталған.

Осылайша, жаңа парадигмаға көшу бүкіл білім беру жүйесінде ауысуды қажет етеді, бұл экологиялық проблемалар мен олардың әлеуметтік салдарының өткірлігі талап етілгендей тез болмайды. Сондықтан экологиялық білім беру тәсілдерінің тиімді сипаттамаларын іздестіруді және байқаудан өткізуді жүзеге асыратын жаңа білім беру бастамалары, бейресми білім беру жобалары мен экологиялық білім беру бағдарламалары қатар пайда болады.

Табиғат пайдалануды экологияландыру – адамның, қоғамның табиғи ресурстар мен қоршаған орта жағдайларына қатынасының өзгеру проблемаларын шешуге нақты жалпы ғылыми көзқарас болып табылады.

Біздің еліміз үшін экономиканы экологияландыру жалпы экономикалық дағдарыс пен нарықтық экономикаға көшу қиындықтарымен күрделене түседі. Нарықтық экономикаға көшу экологиялыққа теңдестірілген экономикалық реформалар және макро-деңгейде тиісті экономикалық орта құру арқылы мүмкін болады. Бір қарағанда, құрылымдық қайта құру, қаржынесие және салық саясаты, экономиканың белгілі бір саласына субсидиялар, баға реформасы сияқты макроэкономикалық шаралар айқын экологиялық мақсаттарға ие емес, бірақ олар сөзсіз экологиялық жағдайға әсер етеді және қандай экологиялық шаралар жүргізілетініне және табиғат пайдаланудың қандай тетігі құрылатынына байланысты.

Макроэкономикалық саясатты жүргізудің дәстүрлі тәсілімен теріс экологиялық салдарлар жиі туындайды, сондықтан оларды жою үшін қосымша экологиялық бағдарламаларды неме-

се экологиялық жағдайды тұрақтандыру үшін арнайы шараларды әзірлеу қажет. Сондай-ақ пайда алу ғылым мен техниканың дамуына, технологияны жетілдіруге және өндіріс өнімділігін арттыруға ынталандыру ғана емес, сонымен қатар теріс салдарға, атап айтқанда табиғаттың ластануына, оның байлығының тоналуына әкелетінін ескеру қажет.

В.М. Межуев нарық заңдарын елемеуге болмайды, бірақ оларды абсолюттеуге болмайды, қоғамдағы адамдар өмірінің мәдени және адамгершілік – рухани аспектілерін оларға бағындыруға болмайды деп көрсетеді өз еңбегінде. «Ден қою және түзету» орнына «болжау және алдын алу» қағидатын жүзеге асыруға бағытталған экологиялық-экономикалық қызмет стратегиясы нақты жағдайларда басқарушылық қызметтің басымдықтарын анықтау үшін қажетті мемлекеттік қызметшілердің экологиялық мәдениетінің жоғары деңгейі жағдайында ғана іске асырылуы мүмкін (Межуев 2006).

Е.В. Никорова «экологиялық мәдениетті қалыптастыру, оны жаңғырту мемлекеттік қызметшілер мәдениетінің белгілі бір деңгейінде ғана іске асырылуы мүмкін» деп әділ атап өтті (Никорова 1930). Экологиялық саясаттың ғылым саласындағы білім беру және саясатпен байланысы туралы көзқарастың болмауы тиісті ғылыми және білім беру әлеуетінің болмауына байланысты жоғары экологиялық сапалы «тау-кен технологияларын» құру мүмкін еместігінен өз ресурстарын алу мүмкіндігін жоғалтуға әкеледі. Қызметкерлер біліктілігінің экологиялық құрамдас бөлігін өсіруге қойылатын талаптар-экологиялық білімнің бір бөлігі болып табылады.

Тиісті түрде оқытылған және дайындалған жұмысшылар табиғи ресурстарды түбегейлі әр түрлі тұтытуда жұмыс істейтін және өндіріс қалдықтарын күрт төмендететін немесе жоятын жабдықтарды, құрылғыларды шебер қолдануы керек. Олар экологиялық технологияларды, сондай-ақ экономикалық реформа жағдайында обь-

ективті түрде қажет болатын заманауи компьютерлік жүйелерді игеруі керек.

Осылайша, экологиялық проблемаларды тең дәрежеде шешу өндірістің әр саласындағы өзгерістермен ғана емес, сонымен бірге экономикалық қызметтің барлық деңгейлерінде дайындалған білікті мамандармен экологиялық қызметті міндетті кадрлармен қамтамасыз етумен де қамтамасыз етілуі керек. Бұл жерде экологиялық білім берудің рөлі маңызды, оның кадрларды экологиялық даярлау мен қайта даярлаудағы бірінші дәрежелі маңыздылығын ерекше атап өткен жөн.

Зерттеушілер балалардағы табиғат жетіспеушілігінің бұзылуын (nature deficit disorder) атап өтіп, ашық ойындар мен табиғатпен кедергісіз өзара әрекеттесуден тұратын білім беру бағдарламаларын әзірлеуді ұсынады.

Қорытынды

Экологиялық білім берудің маңызды компоненттерін талқылай отырып, зерттеушілер білім беру бағдарламалары қоғамдастықтың қажеттіліктеріне сәйкес келетін жергілікті табиғи аумақтар мен экологиялық бастамаларға негізделген пікірталастарды, ғалымдармен өзара әрекеттесуді қамтуы керек дейді.

Осылайша, әлеуметтік ынтымақтастық және қауымдастықтардың экожүйелерге қосылуы туралы идея қалыптасады және бекітіледі. Өз кезегінде, сәтті білім беру бағдарламаларының тәжірибесін қорытындылай келе, зерттеушілер білім берудің танымдық жағы мен экологиялық білім беру процесінде алынған тәжірибенің тұтастығын қамтамасыз ететін эмоционалды, эстетикалық факторлардың байланысын атап өтеді. Осы мақсатқа жету үшін жеке маңызды ақпаратқа назар аудару, белсенді іс-шаралар және тарихқа ену сияқты әдістерді қолдануға болады.

Біздің ортақ міндетіміз – оларды сақтап қалу және көбейту. Сондықтан ҚР қоғамындағы экологиялық мәдениетті көтеру үлкен мәнге ие болып табылады.

Әдебиеттер

- Білім туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы.
Bridges, D. (1992) 'Enterprise and Liberal Education', *Journal of Philosophy of Education*, Vol. 26, No. 1: 91–98.
Зорькина Н.В. «Принципы экологического образования в контексте опережающего обучения», *European journal of education and applied psychology* – 2018. – С 27-30.
Вербицкий А.А. Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития – 2018. – С 207-210.

Қазақстан Республикасының Экология кодексі Қазақстан Республикасының 2021 жылғы 2 қаңтардағы № 400-VI ҚРЗ Кодексі. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2100000400>

Шрейдер Ю.А. Утопия или устройство // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности. -М., 2006.- С. 12.

Ordieres-Meré, J., TP. Remón, and J. Rubio. 2020. Digitalization: an opportunity for contributing to sustainability from knowledge creation. *Sustainability*, 12(4): 1460. DOI: <https://doi.org/10.3390/su12041460>

Ережепқызы Р. 2018. Правовое регулирование доступа населения к экологической информации (сравнительный анализ национального и зарубежного законодательства). Дисс. на соиск. уч. степ. доктора философии (PhD), Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы. Доступно по адресу: <https://www.kaznu.kz/content/files/pages/folder17928/>

Қазақстан «EcoJer» өңірлік экологиялық бастамалар қауымдастығы Жоба Zero waste: 5R ережелерін қолдану <https://ecojer.kz/ru/projects>

Kennedy, R. 2016. E-Regulation and the rule of law: smart government, institutional information infrastructures, and fundamental values. *Information Polity*, 21(1): 77-98. DOI: <http://dx.doi.org/10.3233/IP-150368>

Межуев В.М. Идея культуры: Очерки по философии культуры. – М., 2006. – 326 с.

Никонорова Е.В. Экологический импульс. – М.: Молодая гвардия, 1930. – С.13.

https://sud.gov.kz/sites/default/files/modelnyy_ekologicheskij_kodeks_sng.pdf

Основы экологического регулирования <https://doingbusiness.kz/news/64-osnovy-ekologicheskogo-regulirovaniya>

ООН и экологическое право <https://www.un.org/ru/law/environmental/>

References

Bilim turaly Kazakhstan Republikasyn 2007 zhylygy 27 shildedegi No. 319 Zany. [Law of the Republic of Kazakhstan on Education dated July 27, 2007 No. 319.]

Bridges, D. (1992) 'Enterprise and Liberal Education', *Journal of Philosophy of Education*, Vol. 26, No. 1: 91–98.

https://sud.gov.kz/sites/default/files/modelnyy_ekologicheskij_kodeks_sng.pdf

Kazakhstan Republikasyn Ecology codex Kazakhstan Republikasyn 2021 zhylygy 2 kantardagi No. 400-VI KRZ Codexi [Environmental Code of the Republic of Kazakhstan code of the Republic of Kazakhstan dated January 2, 2021 No. 400-VI] <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2100000400>

Kazakhstan «EcoJer» onirlik ekologiyalyk bastamalar kauymdastygy Zhoba Zero waste: 5R yerezhelerin koldanu [Kazakhstan Association of regional environmental initiatives «EcoJer» Project Zero waste: application of 5R rules] <https://ecojer.kz/ru/projects>

Kennedy, R. 2016. E-Regulation and the rule of law: smart government, institutional information infrastructures, and fundamental values. *Information Polity*, 21(1): 77-98. DOI: <http://dx.doi.org/10.3233/IP-150368>

Mezhuyev V.M. (2006) *Ideya kul'tury: Ocherki po filosofii kul'tury* [The idea of culture: Essays on the philosophy of culture.] – М. – 326 p.

Nikonorova E.V. (1930) *Jekologicheskij impul's*. [Ecological impulse]. – М.: Molodaya gvardiya. – P.13.

Ordieres-Meré, J., TP. Remón, and J. Rubio. 2020. Digitalization: an opportunity for contributing to sustainability from knowledge creation. *Sustainability*, 12(4): 1460. DOI: <https://doi.org/10.3390/su12041460>

Osnovy jekologicheskogo regulirovaniya [Fundamentals of environmental regulation] <https://doingbusiness.kz/news/64-osnovy-ekologicheskogo-regulirovaniya>

ООН i jekologicheskoe pravo [The UN and environmental law] <https://www.un.org/ru/law/environmental/>

Schrader Yu.A. Utopiya ili ustroitel'stvo // Global'nye problemy i obshchechelovecheskie cennosti [Utopia or organization] // *Global problems and universal values*. -М., 2006.- p. 12.

Verbitsky A.A. *Obrazovanie cherez vsju zhizn': nepreryvnoe obrazovanie v interesah ustojchivogo razvitiya* [Education through life: continuing education in the interests of sustainable development]. – 2018. – from 207-210.

Yerezhepkyzy R. 2018. *Pravovoe regulirovanie dostupa naseleniya k jekologicheskoy informacii (sravnitel'nyj analiz nacional'nogo i zarubezhnogo zakonodatel'stva)*. Diss. na soisk. uch. step. doktora filosofii (PhD), Kazahskij nacional'nyj universitet imeni al'-Farabi, g. Almaty [Legal regulation of public access to environmental information (comparative analysis of national and foreign legislation). Diss. on the job. uch. step. Doctor of Philosophy (PhD), Al-Farabi Kazakh National University, Almaty.] Available at: <https://www.kaznu.kz/content/files/pages/folder17928/>

Zorkina N.V. *Principy jekologicheskogo obrazovaniya v kontekste operezhajushhego obuchenija* [Principles of environmental education in the context of advanced learning] *European Journal of education and applied psychology* – 2018. – from 27-30.